

پیشگفتار

کتابخانه سازمانی است که در آن خدمات و برنامه‌هایی در زمینه اطلاعات و منابع اطلاعاتی ارائه می‌شود. همانند هر سازمان دیگری، کتابخانه نیز برای معرفی خود به جامعه و برقراری ارتباط با مخاطبان نیاز به بهره‌گیری از ابزارها و رسانه‌های ارتباطی و اطلاعاتی دارد و وبسایت کتابخانه در این خصوص نقش مهمی دارد. تفاوت عمده کتابخانه با سازمانهای دیگر در بهره‌گیری از وبسایت این است که بین کتابخانه و وبسایت نوعی همگونی وجود دارد. کتابخانه مجموعه‌ای از منابع اطلاعاتی گردآوری شده و سازمان‌دهی شده است و منابع وب به ویژه صفحه‌های وبی و مجموعه‌هایی از آنها در قالب وبسایت، اجزاء یک کتابخانه بسیار بزرگ مجازی به نام وب جهانی هستند. در واقع، به دلیل ارزش اطلاعاتی نهفته در منابع وبی، کتابداران توجه ویژه‌ای به این محیط مجازی و جهان گستر نشان می‌دهند و در مجموعه‌سازی، سازمان‌دهی و به ویژه اشاعه اطلاعات از خدمات و منابع موجود در وب استفاده فراوانی می‌کنند.

از سوی دیگر، وبسایت کتابخانه‌ها تنها یک رسانه برای معرفی کتابخانه و خدمات آن نیست. برقراری ارتباط بین کتابداران و اعضا و مخاطبان کتابخانه هرچند از طریق ایجاد وبسایت و خدمات مجازی مبتنی بر وب تسهیل می‌شود، مهم‌ترین دلیل برای ایجاد پایگاه وب کتابخانه به حساب نمی‌آید. آنچه ایجاد و بهره‌گیری از وبسایت کتابخانه را توجیه‌پذیرتر می‌کند نیاز قشرهای گوناگون جامعه به راههایی برای دستیابی سریع‌تر و باکیفیت‌تر به اطلاعات است. در دنیای امروز که عصر اطلاعات نام یافته است و انسانها در جوامع اطلاعاتی در معرض انبوهی از اطلاعات مفید و غیر مفید موجود در فضای مجازی قرار گرفته‌اند،

کتابخانه‌ها به مثابه ستون‌هایی محکم و قابل اتکا برای بقا و پیشرفت انسانها، خودنمایی می‌کنند. پرواضح است که بدون داشتن وب گاهی کارآمد، چنین نقشی برای کتابخانه‌ها متصور نخواهد بود. به همین دلیل، نیاز است تا متخصصان اطلاعات و کتابداران شاغل در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی شناخت و درک عمیقی از چستی وب‌سایت و چرایی وجود آن برای کتابخانه به دست بیاورند و چگونگی طراحی، توسعه و مدیریت وب‌گاه کتابخانه را بیاموزند. چنین نیازی باعث شده است تا در برنامه درسی دوره کارشناسی رشته «علم اطلاعات و دانش‌شناسی» درسی با عنوان «طراحی و مدیریت وب کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی» به ارزش دو واحد درسی گنجانده شود.

کتاب حاضر تلاشی است برای بازنمایی فعالیتهای مرتبط با انتخاب، طراحی، تولید محتوا، روزآمدسازی و ارتقای وب‌گاههای کتابخانه‌ای. در کنار آن کاربردهای مهم وب‌گاه کتابخانه از نظر خدمات مختلف کتابخانه مانند خدمات مرجع، فنی و عمومی و همچنین مدیریت وب‌گاه کتابخانه و جنبه‌های پشتیبانی و نظارتی مربوط به تولید و نگهداری وب‌گاههای کتابخانه‌ای در این کتاب بررسی خواهد شد.

این کتاب در هشت فصل نوشته شده است. فصل اول به مقدمه‌ای درباره تغییر در فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطی و لزوم ایجاد وب‌گاه برای کتابخانه اختصاص داده شده است. در فصل دوم، فرایند طراحی وب‌سایت کتابخانه به تفصیل بیان شده و در آن به دو جنبه طراحی هنری و مدیریت طراحی وب‌گاه توجه شده است. فصل سوم معماری و ساختار بخشهای مختلف یک وب‌گاه کتابخانه‌ای را تجزیه و تحلیل می‌کند و فناوریهای مکمل یا جایگزین وب‌گاه از جمله پورتال را شرح می‌دهد. در فصل چهارم کتاب، به زبانهای برنامه‌نویسی وب و استانداردهای توصیف محتوا در وب‌گاهها پرداخته شده است. در این فصل، زبانها و فناوریهای رایج در تولید صفحه‌های ایستا و پویای وب معرفی می‌شوند. در فصل پنجم، کاربردهای اصلی وب‌گاههای کتابخانه‌ای مرور شده است و بنابراین، انتظار می‌رود دانشجویان با مطالعه این بخش درک بهتری از کاربردهای وب‌سایت در کتابخانه به دست آورند.

فصل ششم به طور اختصاصی، به کاربرد وب گاه کتابخانه در ذخیره سازی و بازیابی اطلاعات می پردازد و ویژگیهای هر بخش را توضیح می دهد. فصل هفتم به توضیح مفهوم کتابخانه های دیجیتال و ارتباط آن با وب گاه کتابخانه اختصاص دارد و با مقدمه ای بر مفهوم کتابخانه دیجیتال، نقش وب سایت در ایجاد کتابخانه های دیجیتال را تشریح می کند. هشتمین و آخرین فصل کتاب شامل بررسی مدیریت وب گاه کتابخانه از جنبه های مختلف است. آموزش کارکنان، نگهداری و روزآمدسازی وب گاه و نیز ارزیابی کمی و کیفی وب گاه محتوای این فصل را تشکیل می دهد.

به منظور آشنایی عملی دانشجویان با مراحل مختلف طراحی و تولید وب سایت، تمرینهای مفصلی در پیوست انتهای کتاب ارائه شده است که مدرسان محترم می توانند همگام با تدریس بخشهای مختلف کتاب، تمرینهای مرتبط را نیز گام به گام آموزش دهند. البته باید یادآور شد که با توجه به تنوع فناوریهای طراحی و برنامه نویسی وب، امکان ذکر همه آنها و نیز به دلیل محدودیت حجم کتاب برای آموزش در یک نیم سال تحصیلی، امکان گنجاندن آموزش مفصل همه موارد مطرح شده در این کتاب وجود نداشت. به همین دلیل، پیشنهاد می شود کتابها و سایر منابع آموزشی در این زمینه، به فراخور در کلاس استفاده شود.

هرچند کتاب حاضر برای درس «طراحی و مدیریت وب کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی» دوره کارشناسی رشته علم اطلاعات و دانش شناسی تهیه شده است، برخی از مطالب آن می تواند برای واحدهای درسی دیگر دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد از جمله دروس «آشنایی با پایگاههای اطلاعاتی»، «آشنایی با فناوری اطلاعات» و «ذخیره و بازیابی اطلاعات و داده پردازی» به کار روند. همچنین مطالعه کتاب حاضر به کتابداران شاغل در کتابخانه های کشور و نیز علاقه مندان به فراگیری اصول طراحی و توسعه وب توصیه می شود. در آخرین روزهای تدوین این کتاب، کتاب دیگری در همین زمینه به قلم رحیم شهبازی و بابک نوری توسط نشر کتابدار منتشر شد که متأسفانه امکان مرور و مطابقت دادن مطالب آن دست نداد؛ اما سرفصلهای کتاب یادشده نشان می دهد که می تواند منبع مناسبی برای یادگیری عملی نرم افزارهای طراحی وب باشد.

طرح اولیه تدوین کتاب حاضر در گفت‌وگویی که در سال ۱۳۹۰ با دکتر عبدالرضا نوروزی چاکلی، مدیر گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی سازمان «سمت» انجام شد به پیشنهاد ایشان ایجاد گردید. سازمان «سمت» با تشکیل گروه‌های پژوهشی-تخصصی به نیازسنجی و اولویت‌بندی کتابهای مورد نیاز رشته‌ها و مقاطع مختلف تحصیلی در حوزه علوم انسانی می‌پردازد.

کتاب حاضر نیز با توجه به تحولات رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در اولویت تدوین و انتشار قرار گرفت. بنابراین، از زحمات مسئولان و کارکنان این سازمان به ویژه دکتر عبدالرضا نوروزی چاکلی و خانم لیلا شرف، کارشناس این گروه، که در همه مراحل تصویب و انتشار این کتاب با گشاده‌روی و نگرشی مثبت اینجانب را همراهی کرده‌اند کمال تشکر و قدردانی را دارم.

در پایان، ضمن تقدیر از همه عزیزانی که در تهیه کتاب حاضر یاری رسانده‌اند، پیشاپیش به خاطر خطاها و کاستیهای احتمالی در کتاب پوزش می‌طلبم و امیدوارم خوانندگان و مدرسان گرامی با ارائه بازخورد، به تصحیح و غنی شدن محتوای کتاب کمک کنند.

سعید اسدی

اسفند ۱۳۹۲